

BERLINALE

Mozi karanténban

CSÁKVÁRI GÉZA

71. BERLINALE A JÁRVÁNY KÖZEPETTE IS ERŐS PROGRAMMAL, MARADANDÓ FILMEKEL JELEZTE, HOGY A MOZI ZÁRT KAPUK MÖGÖTT SEM VESZÍTI EL JELENTŐSÉGÉT.

Noha a pandémia miatt a klasszikus Berlinale elmaradt, a zsűri magányosan nézte a filmeket a német fővárosban, a versenyprogramot a filmvásár keretében online lehetett követni. Radu Jude és Nagy Dénes egy-egy remekművel emelte az esemény színvonalát.

A tavalyi Berlinale volt az utolsó klasszikus filmfesztivál. Sorsszerűen a mostra utolsó napján 2020. március 1-én regisztrálták az első koronavírus-sal fertőzött embert Németországban és ekkor a pandémiával szembesülő, ezután következő rendezvények szervezői joggal mondhatták: bezeg a németek ezúttal szerencsések voltak. Persze, ekkor senki sem sejtette azt, hogy fertőzésnek újabb hullámai lesznek, mely totálisan átalakítja a filmvilágot, köztük a fesztiválok rendszerét is egyben. Peter Broderick producer elemzése szerint 2020 az év, amikor a régi világ fesztiválrendszere, amely a velencei mostra 1932-es beindítása óta változatlan, mindörökké elpusztul. Marad majd néhány kivétel, ezeket fizikai fesztiváloknak nevezi (a 2019-es adatokkal ellentétben, mintegy 6500 mostra helyett néhány tucatra gondol), de a jövőt a digitális és legfőképpen a hibrid rendezvényekben látja – utóbbi esetében ugyan tartanak hagyományos mozis vetítéseket, de igen korlátozott számban és feltételek mellett. Hipotéziseit a jövő kutatásai bizonyítják vagy cáfolják majd, de problémafelvetései érvényesek. A Covid-19 miatt életbe lépett hatósági zárlatok következtében tavaly március után a világ filmfesztiváljai sajátos módon reagáltak a hirtelen jött helyzetre: vagy a programjuk egészével vagy egy részével átléptek az online térbe – ezáltal megteremtve a hibrid fesztivál fogalmát –, vagy úgy döntöttek, hogy egyszerűen elhalasztják a rendezvényt, mert digitális körülmények között a fesztiválok épp a lényegüket veszítik el, ha úgy tetszik az alapdefiníciójuk válik értelmetlenné: nem tudnak lokális eseményként működni, exkluzív tartalmat megmutatni a legfontosabb szakmai szereplőknek és a helyi közönségnek. Utóbbi legmarkánsabban Cannes állítja, akik beváltak, hogy történetük során először elhalasztották 2020-ban az eseményt. A tavalyi kora őszi nyitások következtében Velence úgy döntött, hogy szeptemberben marad offline – ezzel a világ első mid-pandémia fesztiválja lett. A magas fertőzöttségi, illetve alacsony oltottsági adatok miatt azonban később egyértelmű volt, hogy 2021 elején immár a 71. Berlinale nem tud hagyományos módon megvalósulni.

A tavaly debütált új művészeti vezető, Carlo Chatrian és csapata egyedi megoldással állt elő: két részre bontották a fesztivált. Elsőként, március 1-jétől 5-ig megtartották online formátumban a Berlinale szakmai rendezvényeit, azaz filmvásárát (European Film Market – EFM), koprodukciós vásárát (Berlinale Co-Production Market), produkciós vásárát (World Cinema Fund) és a feltörekvő tehetségek bemutatkozására szervezett fórumát (Berlinale Talents). Mivel a Berlinale koncepciójában alapvetés, hogy közönségrendezvény – szemben Cannes-al, ahová civilek elvileg nem juthatnak be – júniusban tartják majd meg a helyieknek az analóg vetítéseket. De, hogy a helyzet kellőképpen bonyolult legyen, a versenyprogramot azért Berlinben üres termekben nézte és értékelte a hivatalos zsűri, melynek

tagja volt Enyedi Ildikó is, aki 2017-ben kapott Arany Medvét a *Testről és lélekről* drámájával. Az újságírók és a kritikusok pedig csatlakozhattak a már említett online vásárhoz, így az vonatkozott a (megtúrt) tudósítóra is, mintha csak vásárló lenne: azok a művek, melyek már idejekorán szereztek hazai forgalmazót, nem voltak elérhetőek. A magyar filmforgalmazás persze nem annyira acélos és tőkeerős, hogy ezáltal túl sok mindentől elzárjanak minket. Egyszóval, idén hivatalosan majd csak júniusban lesz „fesztivál”, amin személyesen részt vehetünk: remélhetőleg ez átmeneti megoldásként vonul be a történelembe. Idén ugyanis nagyon hiányzott a Berlinale ünnepi része, azaz, hogy a helyszínen, óriási vásznakon, közösen nézzünk végig a világpremiereket az alkotókkal és nem pedig egy olyan online platformon, melyen közepes felbontásban, egy piros mackóval a jobb felső sarokban és egy csúszkával a képernyő alján, olyan minőségben kellett befogadni a látottakat, mely forma általában egy-egy alkotás pályafutásának utolsó stádiuma lenne normális időkben.

Mindazonáltal ilyen körülmények között érdemes igazán csak értékelni, ha egy-egy érdekesebb mű erősíti a versenyt. Az Arany Medvével elismert Radu Jude most találta meg eddig a legtökéletesebben a saját hangját: az abszurd, az experimentális és a dokumentarizmus elegyét. A *Babardeală cu bucluc sau porno balamuc* (magyar címe – Gyenge Zsolt kritikus fordítása szerint – *Zűrös ketyintés, avagy pornó a diliházban*) brutálisan kemény társadalomkritika, amely a jelennel való szembesülést szállítja szimbolikus pofonként. A főcím előtti szegmens frontális nyitány: hardcore házipornó a „Lili Marlene” dallamával fűszerezve. Kifejezetten modern, korunk streaming stílusára jellemző webes stílusban futó képsorok ezek, azon belül is afféle best off, mint amikor mostanság népszerű oldalakon rávisszük kurzort egy-egy tartalomra és akkor gyorsképekben megkapjuk az összefoglalót. Mindazonáltal ezeknek a pornóknak afféle fake tartalma szokott lenni, itt azonban privát felvételtől van szó – de ne szaladjunk előre. Mire a film előtt ülve elkezdhetnénk gondolkodni, hogy mindez mire fel szerepel, már a főcím után első szeg-

mens (a film jól tagolhatóan három act-ből áll) képsorai peregnék: egy középkorú nő sétál maszkban Bukarest utcáin. Mintha csak egy cinema direct dokumentumfilm pörögne, itt mindent alaposan megnézünk, ami abszurd, az elviselhetetlenül sok kocsit és a nyomasztó posztkommunista hangulatot és a mid-pandémiás helyzetet – pontosabban az ezekből következő társadalmi feszültséget. Mindez sok szempontból ismerős lehet, hiszen Budapesten is hasonló képeket látunk, csak építészetileg sokkal szebb környezetben. Közben kiderül, hogy a maszkos nő, akit követ a kamera az ügyintézés során a véletlenül a netre került pornóban szerepelt, és este afféle szülői értekezlet előtt kell „felennie” emiatt az iskolában, ahol történelmet tanít.

Mielőtt azonban ez bekövetkezne, érkezik a tények, szimbólumok és csodák tematikáját kibeszélő második felvonás: egy különleges kísérleti

Radu Jude:
**Zűrös kettyintés,
avagy pornó
a diliházban**

film, amely a minket körülvevő örült világért felelős téziseket mutatja meg, a kommunizmus fogalmától a pénisz meghatározásáig kommentár nélküli verzióban. Radu Judétól nem szokatlan ez a forma, komplett filmet is készített korábban ebben stílusban, például az *Upeercase Printet* mely Mugur Calinescu, egy a Ceaușescu-rezsim alatt meghurcolt román tinédzser életét dolgozta fel és a színházi formanyelvet elegyítette az archív felvételekkel a angolszász kultúrkörben megszokott klasszikus filmes narratívát totálisan félretéve. A technikai bravúr azonban utóbbi mű esetében kirekesztő hatású volt, a *Zűrös kettyintés*ben viszont pontosan eltalálta, mennyi experimentális játékoságot bír el egy egészestés film. Dramaturgiai szempontból precízen megszerkesztett második rész után Jude mer még egyszer formát bontani. A lezáró felvonás, a szülői értekezlet (a „diliházban”), humora miatt válik frenetikusá. A házipornó csak kiindulópont

– képzeljük el azt a sok abszurd jelenléteget, amelyekkel Magyarországon találkozunk és akkor már szabadabban fogunk röhögni a hülyeség román megfelelőin. Itt is súlykolják, kik a nemzeti érzés fő ellenségei: Bill Gates, Soros, a Moszad és az összes liberális „szemét”. És itt sem maradhat el a holokauszttagadás, illetve a történelemhamisítás vádjá, mivel a főhősnő azokat a fejezeteket is tanítja, melyekkel még nem néztek szembe a román társadalomban. A mű lezárásában három opciót kínál Radu Jude: vicceset, realitást és abszurdit, talán mondani sem kell, mindegyik fájdalmasan ingerli a rezkeszizminkat, miközben, a bemutatott tények borzasztóan elszomorítóak.

Magyar szempontból több rekordot is fel tudunk mutatni. Egyrészt a Berlinale története során először szerepelt két magyar alkotás a hivatalos versenyben. (Olyan persze volt, hogy több magyar film volt a mustrán, csak épp más-más szekciókban). Abban az évben pedig, amikor a zsűribe csak és kizárólag

Arany Medve nyertes rendezőket hívtak, jogosan kijelenthető, hogy a fődíj mellett a rendezői elismerés a második legrangosabb Ezüst Medve. Ezt pedig Nagy Dénes nyerte meg, aki a fesztivál történetében először kapta meg ezt az elismerést elsőfilmmel. Noha a *Természetes fény* stílusában, műfajában és a szerzőiség terén nem hozható közös nevezőre Radu Jude filmjével, mégis van egy fontos kapcsolódási pont: a múlttal való szembenézés igénye. Egészen pontosan megmutatja, hogy nem csak áldozatok voltunk a történelem során, hanem elkövetők is egyben.

A *Természetes fény* naturalista hangvétellel indít: katonák vonulnak a téli vidéken. Nincs könnyű dolguk, mindenhol szürkesség, sár, zord körülmények. Egy idős férfitől elkobozzák az elejtett szarvast, látjuk, ahogy a vadat kifilézik, feldolgozzák. Végül eljutnak egy lsten háta mögötti faluba, ahol főleg idősek, nők és gyermekek vannak. Mint a film alapjául szolgáló, azonos című Závada Pál regényben, a huszadik század magyar történetének egyik kibeszéletlen fejezete perog előttünk. Persze, Nagy Dénes segít a nézőnek, a film elején kiírja, hogy a második világháborúban járunk, amikor Magyarország mintegy százezer katonát küldött a Szov-

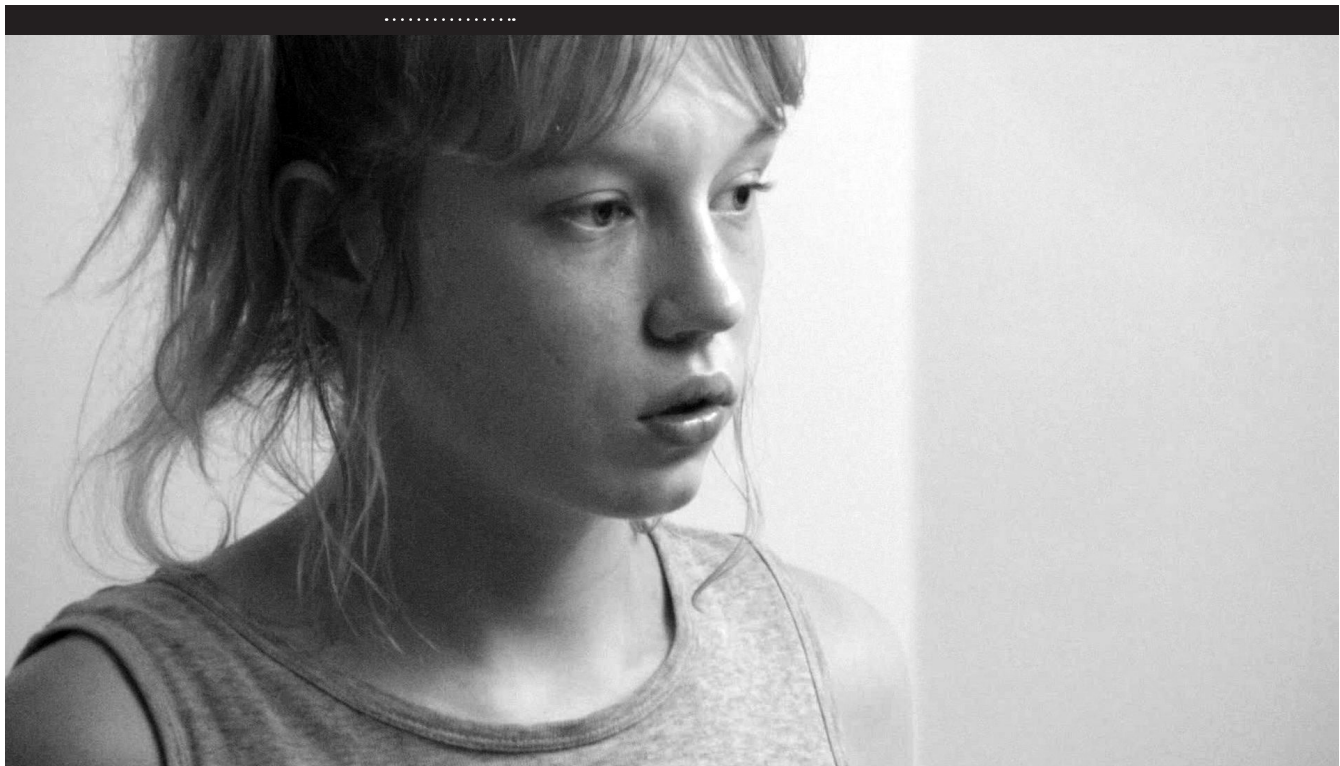
jetunió ellen, mintegy segítő a német offenzívát. Illetve, az is remek, hogy nem próbálta meg az irodalmi alap összes történelmi tényfeltárását, konklúzióit belesűríteni a filmbe: miközben a regény húsz évet ölelt át és számos főszereplője van, Nagy Dénes egy embert, Semetka Istvánt emelt ki és csupán négy napját mutatja meg.

Hőseink nem harcolnak együtt a Wermacht csapataival, inkább a frontvonal mögött járőröznek, mint a filmben látható szakasz, amelynek tagjai egy ukrán falu földműves lakosait zaklatják azért, hogy árulják el, hol vannak a partizánok. Miközben a mű elején nincsen kiemelt központi karakter, Dobos Tamás kamerája egyre több közeliben mutatja Semetka István (Szabó Ferenc) szakaszvezetőt, akin egyre inkább fel lehet fedezni a morális dilemma jeleit. A faluban nem vegzálja a földműveseket, miközben, ha épp nem Ukrajnában harcolna, akkor ő is földműves lenne otthon. Mindemellett fotózik, nem mellékesen, jelképes, hogy mikor és miért veszi elő a kameráját.

Mindemellett Semetka úriember: bár tetszik neki az egyik falusi lány, nem nyúl hozzá és amikor a parancsnoka elküldi őt kikérdezni a partizánok hollétéről a közelben lévő favá-

gokat, nem ül fel a provokációnak. Nem kell azonban azt hinni, hogy Nagy Dénes nem beszél a lényegről. Semetka szakasza tovább indul a partizánok után, ám rajtuk ütnek az erdőben és a parancsnok életét veszti. Visszavonulnak a faluba, ahol az összes lakost bezárják a pajtába. Megérkezik a magyar erősítés, az időközben rangidős Semetkát leváltják és elküldik, hogy nézze meg mi van a közeli mocsárban. Amikor visszatér, egyértelmű, hogy borzalmas dolog történt. Nem kell látni direktben. Tudjuk, hogy mi. A rettenetes bűnt, amit a váznon látunk (vagy épp nem), olyan eredeti naplók inspirálták, amelyeket éveken keresztül kutatott Nagy Dénes a Hadtörténeti Levéltárban – így a hitelesség nem lehet kérdéses. Érezzük, hogy amit Semetka nem tesz meg, azt a parancsot többi bajtársa lelkiismeretfurdalás nélkül végrehajtja. Nagy Dénes hihetetlen érzékeny filmet készített azzal az esztétikai döntéssel, hogy nem az a fontos, hogy direktben és naturálishan ábrázolja a háborús borzalmakat. Nem fordítja el a kamerát, amikor valami méltatlan történik, hanem Semetka karakterét követjük, aki egyrészt nem enged méltóságából, illetve, a szörnyűségekből kimarad, mert „gyengesége” miatt elküldik máshová. Szinte kivételeznek

Flieg auf Bence:
**Rengeteg –
Mindenhol
látlak**
(Kizlinger Lilla)

© ÁKOS NYOSZOLI AND MÁTYÁS GYURICZA

vele. Semetka azonban nem gondolja, hogy az ő feladata lenne a sötétséget kivilágosítani. Nem hős, nem tesz semmit azért, hogy jobb legyen a világ. Egyszerűen csak szeretne visszatérni a családjához és tovább művelni a földet, így kívár: az ő tragédiája, hogy azt gondolja, neki nincs itt semmi feladata, következmények nélkül maradhat passzív szereplő a háborúban, és ezzel kibújhat a náccikkal való kollaboráció bűne alól. Számos alkalommal láttuk már moziban a háború borzalmait, nehéz újat mondani, de a *Természetes fény* új alkotói nézőpontja miatt nagyon is eredeti háborús film. Elem Klimovval ellentétben, aki a *Jöjj és lásd!* című klasszikusában demonizálja a megszállókat, Nagy Dénes megmutatja az ő nézőpontjukat is.

A zsűri nagydíját elnyerő japán *Guzen to sozo (A fantázia és a szerencse kerek)* meglepő módon a sexualitás és az egyedi dramaturgia kapcsán hozható közös nevezőre a fődíjas román művel. Igaz, Ryusuke Hamaguchi rendezésében a filmkészítés másik végétéről van szó, hiszen egy szuperkonzervatív szkeccsfilmlet látunk, amelyben férfiak és nők elmélyülten beszélnek szerelmekről, érzelmekről és szexualitásról.

A zsűri díja „otthon” maradt, Maria Speth német rendező négyórás dokumentumfilmje, a *Herr Bachmann und seine Klasse (Bachmann úr és az osztálya)* nyerte, amely szintén bravúr. Nem tesz mást, mint követi egy speciális iskola egyik tanárát és annak osztályát, mely-

Nagy Dénes:

Természetes fény

nek tagjai bevándorló családok gyerekei. Mindegyik diákot és a családjukat is megismerjük, az összekötő kapocs Bachmann úr, a közös zenélésekkel edukáló és tiszteletet építő tanár – tegyük hozzá, az ő személyisége nélkül nem biztos, hogy működne a film. Ám vele és a jelenetről jelenetre újat mondani képes alkotás szokatlanul hosszú, mintegy 215 perces játékidéje indokolt.

Az idei Berlinale egyik újítása volt, hogy rendezték a gender-vitát a színészi alakítások terén, azaz nem volt immár külön férfi vagy női alakítás, csak szimpla színészi elismerés. A legjobb mellékszereplő díja esetében Kizlinger Lilla tehát tényleg a teljes mezőny legjobbjának minősítette a zsűri *Fliegeauf Bence Rengeteg – Mindenhol látlak* című szkeccsében nyújtott alakítását. A legjobb színész(nő) pedig Maren Eggert lett a *Ich bin dein Mensch (Én vagyok az embered)* című német sci-fiben. Fliegeauf Bence 2003-as debütáló alkotása, a *Rengeteg* folytatását, pontosabban annak tovább gondolását forgatta le. Az író-rendező nem a korábbi műben bemutatott budapesti karakterekhez tért vissza, hanem az alapmű dramaturgiájához, képi atmoszférájához és ahhoz a kiindulóponthoz, hogy szkeccsfüzérbe font emberi sorsokat ábrázol. Az illusztrált sorsok igen precíz lenyomatát adják az ezredforduló utáni Magyarországnak, noha a film számos problémafelvetése igencsak egyetemes. A halott anyja miatt az apját hibáztató

tinilány esete (ez Kizlinger Lilla szerepe), a férfit féltékenységgel vádoló barátnő, aki nem éri a valós problémát, a daganatos betegekkel kuruzsló lelki károkozása, a „kötelező” gyerekvállalás társadalmi elvárása miatt szenvedő idősebb pár, a haldokló apát gyászoló fiatal feleség és a fiú „tiltott” vonzalma, a vallásos anyuka és ateista kisfia csatája a világ számos pontján aktuális kérdéskört érint. A korábban említett, Maria Schrader rendezte *Én vagyok az embered* azzal a gondolattal játszik el, hogy mi történik akkor, ha egy középkorú (lelkileg már némileg sérült) szingli nő tudományos elemzések után egy robot formájában megkapja a tökéletes férfit. Vajon boldogok tudunk-e lenni, ha minden feltétel tökéletesen adott hozzá, vagy, mi emberek tényleg szeretünk szenvedni? A műnek számos erénye van. Képes műfajt váltani a sci-fi alapokon induló romantikus komédiáról az ontológiai drámába, számos izgalmas kérdést tesz fel az emberi természet öntörvényűségei kapcsán, illetve Dan Stevens a filmtörténet egyik legjobb android-alakítását nyújtja.

Minden fesztiválozás elengedhetetlen része az a „guilty pleasure” keresése. Hogy mi volt a levezető film idén? Panoráma szekcióban bemutatott (és a Sundance-ről érkező) *Cenzor* izgalmas vállalás: az elsőfilmes Prano Bailey-Bond visszavisz minket a VHS hőskorába, amikor a cenzorokra egyre nagyobb felelősség hárul, hiszen a videómagno segítségével a fiatalok, nemhogy visszatekerni tudják a legbrutálisabb jeleneteket, hanem még ki is tudják kockázni azokat. Niamh Algar alakítja az igen vonzó, de ennek ellenére igen konzervatíván öltözködő Enidet, aki az egyik legalaposabb, horrorokra szakosodott cenzor. Lassan bomlik ki, hogy nem véletlenül választotta ezt a pályát, hiszen történt valami mai napig tisztázatlan eset a gyerekkorában, melynek következtében hűgának nyoma veszett. Aztán az egyik nap egy enigmatikus rendező beküld egy filmet, melyben két kislány valami retteneteset tesz egy erdőben. Innentől fogva fokozatosan kezd Enid agya „leolvadni”, míg nem tud már különbséget tenni valóság, múlt, jelen és fikció között. És mivel egy felettebb merész horrorról van szó, nem maradunk se vér, se megdöbbenés nélkül. •